

Onar'da Bulunan Çifte Ağızlı Kısa Lejyoner Kılıcı (Gladius)

İsmail Kaygusuz

Dr., Emekli Öğretim Görevlisi, Araştırmacı Yazar

1980'li yılların başında aynı köyden müteveffa Abdurrahman Özdemir ve Mehmet Ünlü tarafından kutsal sayılan Top çağıl taş yığının içinde bulunmuştur. **(Resim 1)** Bir lastik borudan sap takıp koruyan Mehmet Ünlü'nün söylediğine göre; eski ve sapı kırıldığı için yere atılmış bu asker süngüsü, biri tarafından bulunarak çağıl yığıntısı içine sakladığını düşündüğünden dolayı, bize daha önce göstermemiş. **(Resim 2)** Yine ona göre; kim olduğunu ve Onar köyünün hangi semtinde bulunduğunu bilemediğimiz kişi, askeri darbe döneminde köylerde sık sık silah aramalarından dolayı, korkusundan bu kılıcı saklamış olduğu Top çağılda unutmuş. Çifte ağızlı kısa kılıç ilkel temizlemeye tabi tutulmuş olduğundan; iki keskin yana eğimiyle orta çizgisi belirgin ve sık ve birbirini kesen ince çizgilerin (belki kullanılan çekicinin döğme izlerinin) oluşturduğu kareciklerle süslü yüzey yer yer ortaya çıkmış durumda. **(Resim 3)** Kılıcın kabza bölümünde, kemik veya ağaç sapı tutturmak için üç çivi deliği bulunmaktadır. İki ağızlı kısa kılıcın keskin kısmının uzunluğu: 0,38 m. Kabza kısmının uzunluğu: 0,12 m. Keskin bölümün kabzaya en yakın kısmının genişliği: 0,04 m.

Resim 1: Köyde bulunan lejyoner kılıcı Gladius (Foto: İsmail Kaygusuz)

Resim 2: Lastik borudan sapıyla kısa lejyoner kılıcı (Galadius) (Foto: İsmail Kaygusuz)

Resim 2: Lejyoner kılıcının yüzey detayı (Foto: İsmail Kaygusuz)

Resim 4: Çift ağızlı Lejyoner kılıcı (gladius) ve hançer (pugio) örnekleri

Biz bu kılıcın kısa Lejyoner kılıcı Gladius olduğunu düşünüyoruz. Gladius örneklerinde (**Resim 4**) görülen konik ince sapa giren bölümünün, kabzadan kolayca çıkmasının önlenmesi için yassılaştırılarak, sapı iki parçalı yapıp çivilerle tutturmuşlar gibi görünüyor. Böylece kabza kısmı geliştirilip sağlamlaştırılmış.

Büyük olasılıkla Geç Roma'nın başlarına ait bu Gladius'un ucu ve keskin iki yanı doğal olarak bozulmuş; genelde 5 cm (2 inches) olan genişlik 4 cm'ye inmiştir. Buna karşılık genellikle sap kısmıyla birlikte Gladius'un uzunluğu 18 inches (48 cm.)'den 50 cm'ye yükselmiş görülüyor. Zaten Gladius örneklerinde görüldüğü gibi bu lejyoner kılıçlarının ölçüleri zamanla değişmiş, standart olmaktan çıkmıştır.

Lejyonerlerin silah donanımına kısaca değinmek gerekirse; onların kişisel silahları iki mızrak, bir kısa kılıç ve bir hançerden (pugio) ibarettir. Kılıç çok önemliydi. Hafif ve askerlerin onu çabucak çekerek kullanabileceği kadar kısa (genelde 50 cm'i aşmıyordu) idi.

Resim 5 : Silahlanmış bir lejyonerin temsili resmi

Lejyoner, İberia yerli halkın kullandığı kılıçtan esinlenerek geliştirilmiş bu iki yanı keskin kılıç olan gladius'u, sağ tarafına yükseğe takardı. Bu durum, sol elinde taşıdığı kalkana takılmaksızın, sağ eliyle kolayca çekip kullanılmasını mümkün kılıyordu. (**Resim 5**) Her lejyonerin taşıdığı gladius onun çok önemli el silahıydı. Ayrıca o, mızrak (pilum), hançer (pugio), bir miğfer, zırh, kalkan ve sırtında bir ihtiyaçlar-tedarik torbası taşımaktaydı. (Geniş bilgi ve resimler için bkz. www.romanmilitary.net; www.primaryhomeworkhelp.co.uk/romans/weapons.html; www.en.wikipedia.org)

Bu Kılıcın Sahibi XII.Fulminata Lejyonuna Mensup Bir Lejyoner Olamaz mı?

Arkeoloji ve Sanat Dergisi'nin 155.sayısında (s.227-245) "**Onar Köyünün Uzak ve Yakın Geçmişine Bakış ve Roma Lejyonu XII.Fulminata**" başlığını taşıyan makalemizde, bu lejyonun Onar Köyü arazisinde kurulmuş sınır boyu kasabasında (limes) konuşlandırılmış olduğunu belirleyen kanıtları beş madde altında toplamıştık:

1)Antik yazarların ve yazıtların tanımladığı bölge belirten isim açık: Melitene (η Μελιτηνη). Roma ordusunda yüksek memur ve Yahudi isyanında komutanlık yapmış dönemin tarihçi yazarı Titus Flavius Iosephus'un cümlesine bakalım: İmparator XII.Fulminata lejyonunu "Armenia ve Cappadocia sınırı arasında, Fırat'a yakın Melitene denilen yere gönderdi" (εις δε Μελιτηνην καλουμενην απεστειλε, παρα τον Ευφρατην εν μεθοριοις της Αρμενίας εστι και Καππαδοκίας.)

Bu söylemde Malatya kenti/merkezi (Melita-Μελιτα) kastedilmiyor. Melitene adı, Melita kenti ya da kalesinin köy ve kasabalarıyla birlikte tüm arazisi, yani Cappadocia eyaletine bağlı Melitene vilayetini karşılıyor. Eğer Lejyon, kent merkezine ya da merkezin yanına gönderilmiş olsaydı eis ten Melitan-εις την Μελιταν veya eis ten polin tes Melitenes-εις την πολιν της Μελιτηνης biçiminde yazılmış olurdu.

2) Sandıklı Mağara kaya mezarının ilk sahibinin bir süvari lejyoner komutanı olduğuna tanıklık eden resimlerin günümüze kalmış olması maddi tarihsel varlık ve başlıbaşına somut bir belge niteliğindedir.(**Resim 6,7**; ayrıca adı geçen makalemizde 23, 24a, 25, 26a, 26b no.lu resimlere bakılabilir) Sandıklı mağara'nın hemen sol yanındaki çifte kaya mezar odalarının birindeki *kline* (yatak, ceset uzatılan yer) kemeri (arkosolium) üzerindeki süslemelerin, pergelle çizilmiş kırmızı renkli daireler içinde üçgenler ve kareler veya kare içinde daireler, yani geometrik şekiller olması orada bir mühendis lejyonerin cesedinin yattığını gösterebilir.(**Resim 8**) Ayrıca yılan resimlerinin bulunduğu kaya mezarının (**Resim 9**) da Lejyonde hekimlik hizmeti veren sağlıklı lejyonere ait olduğu söylenebilir.

Resim 6 : Sandıklı mağaranın duvarındaki güneş, koşan-otlayan atlar ve kare ve üçgen bordürlü kompozisyon (Foto: İsmail Kaygusuz)

Resim 7 : Sandıklı Mağara duvarında At Koşturan Süvari (Foto: İsmail kaygusuz)

Resim 8: Arkosolium keneri üstündeki geometrik şekiller (Foto: İsmail Kaygusuz)

Resim 9: Arkosolium'un sol tarafındaki yılan motifleri (Foto: İsmail Kaygusuz)

3) Arapgir yönünden gelip güney-doğuya doğru Onar köyü arazisinden geçen; Hanındere, Kızılyazı, Çamaltı ve Naldöken semtlerinde hâlâ izlerine rastlanan bir antik yol sözkonusu. (Resim 10) Bu antik yol Suceyin köyünden geçen Arapgir çayı üzerindeki Roma köprüsünü (Resim 11), Keban Barajı sularının altında kalmış olan Fırat üzerindeki Karamağara Roma köprüsünü birbirine bağlıyordu. Dolayısıyla bu yol Romalılar, açıkçası XII.Fulminata Lejyonu tarafından yapılmış. Bizanslılar tarafından da onarılarak kullanılmıştır. Sultan Alâaddin Keykubat'ın (1220-1237) da kullandığı yol; çevrede Sultan IV.Murat'ın geçtiği Bağdat Yolu olarak adlandırılmaktadır. Bu antik yol bizce, Roma Lejyonlarının yaptığı Satala'dan(Sadak köyü, Gümüşhane), XII.Fulminata Lejyonunun konuşlandırıldığı Melitene-Armenia sınırından, yani buradan Onar köyü arazisinden geçerek, Kharpete'den (Harput_Elazığ) güneye inip, Parth sınırında tam Fırat'ın kıyısındaki Zeugma'ya ulaştığı bilinen yoldan başkası olamaz.

Resim 10: Kızılyazı semtindeki antik yol kalıntısı (Foto: İsmail Kaygusuz)

Resim 11: Suceyin köyündeki Taş Köprü (Foto: Göldağı-Arapgir)

4) Dördüncü kanıtımız, 1982 yılı köy arazisinde yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sırasında bulunmuş olan, XII. Fulminata Lejyonu'nu bu bölgede konuşlandıran İmp. Titus Flavius Vespasianus parasıdır. (**Resim 12**) Ön yüzünde İmpatorun portresi çevresine adı ve unvanları, arka yüzünde ise daire içinde “Legatus Pansa zamanında, yıl 10” (Epi Pansa(s) Presbeutou, et(ous) 1 == Επι Πανσα(ς) Πρεσβευτου, ετ(ους) 1) yazılıdır. Corbulo'nun valiliği döneminde (İ.S.58-60) Cappadocia'nın, Augustus'un İ.Ö. 25 yılında Roma'ya bağladığı Galatia ile birleşerek İmparatorluk Eyaleti statüsüne girmesi 60 yılında resmileşmiş oluyor. Cappadocia'nın takvim-tarih başlangıcı (era'sı), Tiberius tarafından Roma'ya bağlandığı İ.S. 17 yılı olmasına rağmen, sikkenin basılış tarihinde 60 yılı başlangıç kabul edildiği anlaşılıyor. Böyle olunca, bu eyalet baskılı Vespasianus parasını kesin olarak İ.S. 70 yılına tarihleyebiliyoruz. Bu tarih, İmp. Titus F. Vespasianus'un XII. Fulminata Lejyonunu Melitene'de Cappadocia-Armenia sınır hattına konuşlandığı tarihe denk düşmektedir.

Resim 12: Titus Fl. Vespasianus sikkesi, İ.S. 70 (İ.Kaygusuz, Onar Dede Mezarlığı kitabından)

5) Beşinci kanıtımız da 3.yüzyılın üçüncü çeyreğine ait yine bir Roma parasının düşündükleri olacak. Söz konusu olan para, 2000'li yılların başında Tutağaç semtinde Mehmet Ünlü tarafından bulunmuştur. Bu para başka bir isyancı İmp. olan C. Fulvius Quietus(İ.S.261) parasıdır.**(Resim 13)** İmparator Valerianus'un (253-260) ölümünden sonra doğu lejyonları komutanları tarafından imparator ilan edilmiş olan Quietus, daha önce konsül tayin edip Doğu lejyonları komutanı tayin ettiği kişidir. Dolayısıyla XII.Fulminata lejyonu da, diğerleriyle birlikte onun kumandası altında Sasanilerle savaşmış ve imparatorluğunun ilk aylarında kral Sapor'a karşı büyük bir zafer kazanmış ve Fırat'ın üzerinden geri çekilmesini sağlamıştı. Belli ki, bu savaşlara katılmış olan XII.Fulminata lejyonunun ücretleri de Quietus'un tek başına ve Palmyra kralı (Güneş tanrısı Sol'un rahibi) Odenathus'la sıkı dostluğu olduğu dönemde basılan bu paralarla ödenmiş bulunuyordu. Öyle anlaşılıyor ki, İ.S. 69 yılında Tuna kıyılarındaki lejyonlarla birlikte arkasında durarak Titus Vespasianus'u İmparatorluk tahtına çıkaran XII. Fulminata Lejyonu, tam tamına 191 yıl sonra, yani 261 yılında eski komutanları Titus Fulvius Quietus'a tam destek vermiş olmalıdır ki, bu birkaç aylık asi İmparatorun parası Onar'a kadar gelmiştir.

Resim 10 : İmp. Titus F. Quietus sikkesi, Ön yüz (Foto: Nida Karaca)

6) Bunlara ek olarak şimdi artık; köyde bulunmuş olan ve yukarıda kısaca açıklamasını yaptığımız Lejyoner kılıcını (gladius), sonuncu kanıt olarak sunabiliriz. Herhalde buna, belki bir laboratuvar analizi yapılması dışında, herhangi bir engel çıkmayacaktır. Bize göre bu kılıcın (gladius) sahibi de XII. Fulminata Lejyonu'na mensup bir lejyoner olsa gerektir.

Ayrıca yine makalemizdeki son sözlerimizi yinelemenin de gerekli olacağı düşüncesindeyiz:

“Onar köyünün uzak geçmişinin daha gerçekçi temellere oturması ve doğru, kesin ayrıntılar içeren bilgilere sahip olmamız için arazisinde ciddi bilimsel yüzey araştırmaları ve Roma Kaya Mezarları alanında temizlik ve kurtarma kazıları yapılmasına şiddetle gereksinim vardır. Kaya mezarları alanında yapılacak temizlikle birlikte, bazı sondaj kazıları sayesinde eminiz ki, kaya nekropolunu yaptırmış olan bu sınır kasabasında yaşamış olduğumu düşündüğümüz XII. Fulminata Lejyonu'nu aydınlatacak yeni ve özgün kanıtlar ortaya çıkacaktır. Açık ve kapalı 20'nin üzerinde kaya mezar odasının bulunduğu bu alan acilen koruma altına alınmalı ve temizlik, kurtarma kazılarının ardından; ziyaretçileri kayalıktan düşme tehlikesinden koruyacak bir gezi yolu yapılmalıdır. Mezar odalarının duvarlarındaki resimleri, kemer frizleri ve diğer kabartmalı ve boyalı figürlerin tahrip olmasına izin verilmemeli.”